

ӨОЖ 349:336.7; 351.72; 347.734/.735
ХҒТАР 10.21.61

Е.М. Айтқазин, Ж.Т. Калияуов
Alikhan Bukeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ АКТИВТЕР АЙНАЛЫМЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер айналымын құқықтық реттеу мәселелері қарастырылады. Атап айтқанда, криптовалюта айналымы мен еліміздегі криптобиржалардың қызметі талданып, криптоиндустрия нарығындағы криптоинвесторлар кездесетін тәуекелдер жан-жақты сараланады.

Авторлардың пікірінше, криптовалюта айналымын құқықтық реттеу барысында жедел шешімін қажет ететін бірқатар мәселелер бар. Қазіргі таңда жеке тұлғалардың криптовалютамен заңсыз операциялар жүргізуіне байланысты құқықбұзушылықтар саны артқан.

Мақаланың мақсаты – Қазақстандағы цифрлық активтер айналымын реттейтін заңнамаға шолу жасау, қалыптасқан жағдайды бағалау және криптовалюта нарығының қазіргі даму кезеңінде криптоинвесторлар үшін туындайтын тәуекелдерді талдау.

Отандық криптонарықтағы өзекті мәселелерді талқылау нәтижесінде және мақаланың қорытынды бөлімінде авторлар заманауи талаптарға сай келетін заңнамалық өзгерістердің қажеттілігін атап көрсетіп, нақты ұсыныстар жасайды. Олардың пікірінше, цифрлық активтерді қолдану аясын одан әрі кеңейту қолданыстағы активтердің күрделенуіне және цифрлық активтерге қатысты жаңа құқықтық, әрі экономикалық қатынастардың қалыптасуына алып келеді. Сондықтан, заңнамалық негіз болғанымен, оны қазіргі заманның қажеттіліктеріне сәйкестендіру үшін үнемі жетілдіріп отыру қажет.

Түйінді сөздер: экономика; цифрлық активтер; криптовалюта; қаржы; заңсыз операция; биржа; биткоин; валюта.

Е.М. Айтқазин, Ж.Т. Калияуов
Alikhan Bukeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБОРОТА ЦИФРОВЫХ АКТИВОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы правового регулирования цифровых активов в Республике Казахстан. В частности, анализируются обращение криптовалют и деятельность криптобирж в стране, а также всесторонне исследуются риски, с которыми сталкиваются криптоинвесторы на рынке криптоиндустрии.

По мнению авторов, в правовом регулировании обращения криптовалют существуют проблемы, требующие неотложного решения. В настоящее время наблюдается рост правонарушений, связанных с незаконными операциями частных лиц с криптовалютой.

Цель научной статьи – провести обзор законодательства, регулирующего оборот цифровых активов в Казахстане, оценить сложившуюся ситуацию и проанализировать риски, с которыми сталкиваются криптоинвесторы на современном этапе развития криптовалютного рынка.

В результате обсуждения проблем отечественного крипторынка, а также в заключительной части статьи авторы подчеркивают необходимость законодательных изменений, соответствующих требованиям времени, и предлагают конкретные рекомендации. По их мнению, дальнейшее расширение использования цифровых активов в стране приведет к разнообразию существующих активов и, соответственно, к появлению новых правовых и экономических отношений, связанных с цифровыми активами. Поэтому,

несмотря на наличие законодательной базы, ее необходимо постоянно совершенствовать в соответствии с современными потребностями.

Ключевые слова: экономика; цифровые активы; криптовалюта; финансы; незаконная операция; биржа; биткойн; валюта.

Y.M. Aytkazhin, Zh.T. Kaliyauov
Alikhan Bukeikhan University, Semey, the Republic of Kazakhstan

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF DIGITAL ASSET TURNOVER IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article examines issues related to the legal regulation of the circulation of digital assets in the Republic of Kazakhstan, including the circulation of cryptocurrencies and the operation of cryptocurrency exchanges in the country. It also provides a detailed analysis of the risks faced by crypto investors in the crypto industry market.

According to the authors, there are several pressing issues in the legal regulation of cryptocurrency circulation that require urgent solutions. Currently, there is an increase in legal violations related to illegal transactions with cryptocurrency by private individuals.

The aim of the scientific article is to provide an overview of the legislation regulating the circulation of digital assets in Kazakhstan, to assess the current situation, and to analyze the risks faced by crypto investors at the present stage of cryptocurrency market development.

As a result of the discussion on the problems of the domestic crypto market and in the concluding part of the article, the authors emphasize the need for legislative changes that meet current demands and propose specific recommendations. In their view, further expansion in the use of digital assets in the country will lead to a diversification of existing assets and, consequently, to the emergence of new legal and economic relations related to digital assets. Therefore, despite the presence of a legislative framework, it must be continuously improved to meet modern needs.

Keywords: economy; digital assets; cryptocurrency; finance; illegal transaction; exchange; bitcoin; currency.

DOI: 10.52425/25187252_2025_37_173

Кіріспе. Бүкіл әлемде цифрлық активтерді қолдануға деген қызығушылық артып келеді, қолданыстағы валютаны криптовалютаға алмастыру әрекеттерін жиі кездестіре бастадық. Себебі, көптеген елдердің ұлттық валюталары тұрақсыз, инфляция үнемі өсіп отырады. Осыған байланысты, өз жинақтарын жаһандық криптовалюта қауымдастығы қолдайтын криптовалютада сақтау мүмкіндігі инновациялық формациядағы адамдарда көбірек сенім тудырады.

Біздің елде болса криптовалюта даулы құқықтық сипатқа ие. Қазақстанда криптаның айналымына тыйым жоқ, бірақ ол төлем құралы ретінде де ресми қолданылмайды, эмиссия мен айналымға да тыйым салынған.

Ал кейінгі кездері, оның қылмыстық құқықбұзушылықтардың себепкері бола

бастағаннан бері осы құқықтық институтты заңнамалық реттеу, онымен байланысты қылмыстық істерді тергеу және адамдардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша пікірталастар қоғамда күшейді.

Ішкі істер министрінің орынбасары Санжар Әділовтың сөзінше: «соңғы жылдары Қазақстан өзінің энергетикалық ресурстары мен қолайлы бизнес-климатының арқасында криптовалюта нарығында маңызды элементке айналған. Алайда, бұл сонымен қатар құқық қорғау органдарына, соның ішінде алаяқтық схемаларға қарсы күрес саласында жаңа мәселелерді тудыруда. Бізге қазір криптовалюта заттай дәлел ретінде қауіпсіз және тиімді сақтау үшін бірқатар қатаң рәсімдерді енгізу қажет»¹.

Ғылыми мақалада қойылған мақсат

¹ Криптовалюты в уголовных делах: в Астане прошел круглый стол [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://polisia.kz/ru/kriptovalyuty-v-ugolovnyh-delah-v-astane-proshel-kruglyj-stol/> (жүргізілген күні: 01.05.2025).

еліміздің цифрлық активтер айналымын реттейтін заңнамасына шолу жасау, қалыптасқан жағдайға баға беру, криптовалюта нарығының қазіргі даму кезеңінде криптоинвесторлар үшін туындап отырған тәуекелдерге талдау жасау болып табылады.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу барысында ақпараттық мәліметтер мен ғылыми ақпарат көздерінің аналитикалық әдісі қолданылды. Қазақстандағы криптовалюта индустриясын дамытуға бағытталған отандық және шет елдік авторлардың ғылыми еңбектеріне шолу жасалынып, заңнамаларды зерттеу теориялық және жүйелік талдау әдістерін пайдалану арқылы жүзеге асты.

Сонымен қатар, зерттеудің әдіснамалық негізін ғылыми таным әдістерінің жиынтығы құрады, оның ішінде диалектикалық, логикалық-құқықтық, жүйелік-құрылымдық және болжау әдістері бар.

Мақаланы дайындау үшін материалдар ретінде «Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы» Қазақстан Республикасының заңы, «Астана» халықаралық қаржы орталығы туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы, «Астана» халықаралық қаржы орталығының актілері қолданылып, жекелеген нормалары терең талданды. Сот тәжірибесінен зерттеу тақырыбына қатысты сот үкімдері талданды.

Талқылау. Экономиканың қарқынды ақпараттық-технологиялық прогресі мен оның жаһандануы, интернет-сервистердің барлық түрлеріне қолжетімділіктің артуы және бүкіл әлем бойынша қарапайым пайдаланушылар үшін қолжетімді болған цифрлық технологияларға қызығушылықтың артуы жылдам, ашық және тәуелсіз төлемдерді жүргізу мүмкіндіктерін ашатын виртуалды сегментте озық қаржы құралдарының пайда болуына, сондай-ақ кейбір цифрлық қаражаттарды басқаларына алмасуына әкелді. Ақша эволюциясының мұндай инновациялық шыңы криптовалюта болып отыр. Криптовалюта ақпаратты шифрлау мен кодтаудың криптографиялық әдістеріне негізделген виртуалды құндылық [1, 54 б.].

«Криптовалюталар қаржылық актив ретінде: жүйелік талдау» атты мақалада берілген түсіндірмеге сүйенсек: «криптовалюталар – бұл қаржы институттары арқылы өтпей-ақ онлайн-транзакциялар жасауға мүмкіндік беретін электрондық шифрланған құралдар» [2]. Цифрлық активтердің алғашқы түрлері 2009 жылы пайда болды, бұл 2008 жылғы біртоп әлемдік ірі банктердің жабылуына әкелген, көптеген адамдар өз активтерін жоғалтқан жойқын әлемдік қаржы дағдарысынан кейінгі кезең екені белгілі. Қарапайым тілмен айтқанда, криптовалюта дәстүрлі ақшаға, қаржы құралдарына, тіпті банктерге балама ретінде ойлап табылды [3].

Экономикалық басымдықтар, нормативтік-құқықтық базаның қалыптасуы, энергетикалық ресурстар және технологиялық әлеует – мұның барлығы әр елдің криптовалюта майнингі саласын реттеуге деген әртүрлі көзқарастардың болуын айқындайды [4]. Сол себепті, қазіргі уақытта әлемнің әртүрлі елдерінде криптовалюталар түріндегі цифрлық активтердің құқықтық мәртебесі әртүрлі анықталған. Бірқатар елдерде криптовалюта төлем құралы ретінде қолданылса, өзге бір топ елдерде ол валюта ретінде емес, алтын, өнер, жүйрік ат немесе яхталар секілді инвестициялар немесе жинақ құралдары ретінде жұмыс істейді [5].

Сондай-ақ, цифрлық активтердің үлкен құбылмалылығынан және орталықтандырылмаған сипатынан сескенетін және оны толық немесе ішінара тыйым салуды жөн көретін үшінші елдер де бар. Мысалы, Ливияда, Бахрейнде және Грузияда криптовалюталарды пайдалануға ішінара тыйым салынды, ал Қытай, Египет, Ирак және Мароккода оларды пайдалануға мүлде тыйым салған [6].

Әмбебап нормативтік базаның болмауы және криптовалюталардың трансшекаралық сипаты жағдайды күрделендірді. Швейцария мен Сингапур секілді елдер әмбебап нормативтік-құқықтық базаны құру үшін қадамдар жасаса, Қытай және Үндістан секілді ірі елдер әлі де криптовалюталарға қатысты заңнамалық және практикалық мәселелерді шеше алмауда [7].

Криптовалюталарды енгізу бойынша көрсеткіштерге келетін болсақ, Қазақстан бес позицияға көтеріліп, 2024 жылғы криптовалюталарды қабылдаудың жаһандық индексінде 57 орынды иеленді. Осы жерде атай кету керек, Орталық Азияда Өзбекстан мемлекеті криптовалюталарды енгізу бойынша көш бастап тұр, ол бір жылда 54 позицияға секіріс жасап, 33 орынға көтерілген. Жаһандық индексте бірінші орында Үндістан, одан кейін Нигерия, Индонезия, АҚШ және Вьетнам тұр².

Қазақстанда криптовалюта айналымы «Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы» 2023 жылғы 6 ақпандағы заңмен және «Астана» халықаралық қаржы орталығының актілерімен реттеледі. Заңнама криптовалютаның құқықтық мәртебесін бекітіп, ұғымы мен олардың жіктелімдерін айқындайды, бірақ, оны төлем құралы ретінде танымайды. Кейбір түрлерін қоспағанда, Қазақстан аумағында қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерді (биткоин, эфирий) шығаруға, қамтамасыз етілмеген цифрлық активтердің айналымына, қамтамасыз етілмеген цифрлық активтер бойынша цифрлық активтер биржаларының қызметіне (қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерді валютаға және валюталарды қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерге айырбастау жөніндегі қызметтер) тыйым салынған. Ал рұқсат етілгендеріне келетін болсақ, олардың қатарында тек «Астана» халықаралық қаржы орталығының (АХҚО) лицензиясын алған биржалардың қызметі. Мәселен, «Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы» заңның 11-бабының 5-тармағына сәйкес: «Астана» халықаралық қаржы орталығының аумағын қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерді шығаруға және олардың айналымына, сондай-ақ қамтамасыз етілмеген цифрлық активтер бойынша цифрлық активтер биржаларының қызметіне тыйым салынады»³.

АХҚО шеңберінде бүгінгі күнде сегіз криптобиржа ресми түрде лицензияланған, олар: Binance, Bybit, ATAIX Eurasia, Biteeu, CaspianEx, BigOne, Delta DA және Signal&MT, оның ішінде тек ATAIX Eurasia қазақстандық болып табылады⁴. Rise Research және Freedom Horizons өткізген Орталық Азия мен Кавказдағы цифрлық активтер нарығы туралы соңғы есепке сәйкес, екі жылдың ішінде криптовалюталарды иеленетін Қазақстан азаматтарының үлесі екі есеге өскен: 2022 жылғы 4%-дан 2024 жылы болжамды 8%-ға дейін⁵.

Криптовалюталардың виртуалды табиғаты, атап айтқанда, материалдық базасы жоқ биткоин, криптовалюта эмиссияларының орталықтандырылмаған сипаты, биткоин бағамының қауіпсіздігі мен құбылмалылығы оны тауарлар мен қызметтер құнының әмбебап баламасы ретінде қарастыруға мүмкіндік бермейді. Ал биткоин деректерін шығару және сақтау механизмдерінің, пайдаланушылардың жеке басын анықтау мен олар жасайтын транзакцияларды бақылау мүмкіндігінің болмауы оларды теріс пайдалануларға әкелуде. Соның ішінде виртуалды валюталарды пайдалану арқылы қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға бағытталған операцияларды жүргізу әрекеттері артқан [8].

Бұқаралық ақпарат құралдарында криптовалюталарға қатысты қылмыстық істер туралы жарияланымдар жиі шыға бастады. Біздің юрисдикциямызда танылмаған активтермен жасалатын операцияларды жасаған азаматтардың саны артып келеді. Осындай әрекеттер үшін 2024 жылы ҚР Қылмыстық кодексінің 214-бабы бойынша жиырмаға жуық қылмыстық іс қозғалған.

Осындай істердің бірі Астана қаласында тіркелді, қала прокуратурасының мәліметінен: қала тұрғыны криптовалютаны заңсыз айырбастағаны үшін мүлкі тәркіленіп, 2 жыл 6 айға бас бостандығынан айырылды. Кінәлі тұлға қамтамасыз етілмеген цифрлық

² Digital assets in Central Asia and the Caucasus [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uz/pdf/2024/11/ENG_Digital-Assets-in-CCA.pdf (жүгінген күні: 03.05.2025).

³ Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы: Қазақстан Республикасының 2023 ж. 6 ақпандағы № 193-VII Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000193> (жүгінген күні: 05.05.2025).

⁴ Цифрлық активтер қызмет көрсетушілері [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://publicreg.myaftsa.com/daspl/> (жүгінген күні: 05.03.2025).

⁵ Digital assets in Central Asia and the Caucasus [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uz/pdf/2024/11/ENG_Digital-Assets-in-CCA.pdf (жүгінген күні: 03.05.2025).

активтерді қолма-қол ақша қаражатына айырбастау саласында лицензиясыз қызметті жүзеге асыра отырып, 6 ай ішінде аса ірі мөлшерде – 342,8 млн теңге сомасында заңсыз табыс тапқан. Прокуратураның талабы негізінде сотталғаннан мемлекет пайдасына 342,8 млн теңге көлемінде заңсыз алынған табыс сомасы өндірілді⁶.

Тағы бір мысал: Қостанай облысының тұрғыны заңсыз операциялары үшін сотталды, ол 2,5 жыл бойы қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерді айналдырып келген. Сот азаматтың сайт арқылы қамтамасыз етілмеген Bitcoin, Litecoin, Ethereum сандық активін сатып алу-сатумен айналысқанын анықтады. Шетелдік төлем жүйелері платформаларында заңсыз айналымды жүзеге асырудан және қолма-қол ақшасыз валюта айырбастаудан ол 2 млрд теңгеден астам заңсыз табыс тапқан⁷.

Қазақстан Республикасының Қаржылық мониторинг агенттігі де мұндай заңсыз әрекеттердің жиілегенін растайды. Агенттіктің мәліметінше қазіргі уақытта жеке тұлғалардың криптовалютамен заңсыз операцияларды (сатып алу/сату, тауарлар, жұмыстар, қызметтер үшін есеп айырысулар, P2P арқылы операциялар) жүргізуі әрекеттері байқалуда⁸.

Тәжірибе көрсеткендей, құқық қорғау органдарының назарына негізінен тиісті рұқсат беретін құжатсыз жұмыс істейтін заңсыз крипто алмастырғыштар мен биржалар ілінеді.

Осы белең алған жағдайларға қатысты Мәжіліс депутаты Екатерина Смышляеваның білдірген пікірі бізге жөнді көрінеді және мемлекеттің осы мәселеге қатысты ұстанымын айқындайды. Депутат ханымның сөзінше: «Егер активтер заңды түрде алынған болса және заңды мақсаттарға бағытталса, онда тұрған ештеңе жоқ. Бірақ бұған көз жеткізудің мүмкін болмауы мәселе тудыруда, өйткені айырбастау операциялары көбінесе

лицензиясы бар, белгілі бір дәрежеде қорғалған және FATF талаптарын сақтайтын ресми сайттарда жасалмайды. Әзірге АХҚО-ның сегіз криптобиржасында тек 74 мың клиент тіркелген. Ал бейресми мәліметтерге сәйкес, бұл процеске миллионнан астам адам қатысады». Депутаттың пікірінше, биржаларды отандық ресми нарыққа шектеп кіргізудің басты себебі олар ұсынатын криптовалюталардың қамтамасыз етілмеуі мен тиісті деңгейде қорғалмауында жатыр⁹.

Сонымен, негізгі мәселе келесіде болып отыр – соңғы жылдары Қазақстанда криптовалютамен қатысты қандай да бір активті сатқысы келетін крипто инвесторлар өздері оны түсінбестен қылмыстық заңнаманы бұзуда. Барлық криптавалютаның айналымына қатысты істерде осындай мәселе бар деп айта алмаймыз, алайда сот үкімдеріне жүргізілген талдау нәтижесі көрсеткендей көп жағдайда жауапкершілікке тартылған тұлғалар өздерінің заңнаманы бұзғанын түсінбегенін атаған. Оның өзіндік себептері де бар.

Мәселен, халықаралық криптобиржалардың ерекшелігі сонда – олар Қазақстан заңдарымен шектелмейді. Олардың сайттарында анонимді цифрлық активтерге және қаржылық қылмыстар үшін пайдаланылуы мүмкін басқа құралдарға тыйым салынбаған. Бұл ретте Қазақстанда тыйым салынған әрбір криптобиржа азаматтар үшін еркін қол жетімді. Олардың қосымшалары мен ресми сайттары бұғатталмаған, ал олардың Қазақстан Республикасындағы қызметі туралы ресми түсініктемелер жоқтың қасы. Мысалы, АХҚО-мен ресми тіркелген ByBit алаңының жергілікті, яғни қазақстандық өкілдігі де, сонымен қатар халықаралық өкілдігі де бар. Біріншісі – елімізде ресми жұмыс істейтін заңды алаң, ал екіншісінде жұмыс істеуге болмайды. Ал ByBit алаңы ортақ бір сайт негізінде жұмыс істейді, оның ішінде жұмыс

⁶ Кінәлі тұлға криптовалюта заңсыз айырбастағаны үшін сотталды [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/prokuratura-astana/press/news/details/724147?lang=kk> (жүгінген күні: 09.05.2025).

⁷ Еще один казахстанец получил срок за операции с криптовалютой [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/odin-kazakhstanets-poluchil-srok-operatsii-kriptovalyutoy-544868/ (жүгінген күні: 10.05.2025).

⁸ Қазақстан Республикасының аумағында қамтамасыз етілмеген цифрлық активтердің айналымына тыйым салу туралы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/afm/press/news/details/722187?lang=kk> (жүгінген күні: 12.05.2025).

⁹ В тюрьму или на биржу: можно ли законно торговать криптовалютой в Казахстане? [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.inbusiness.kz/ru/news/v-tyurmu-ili-na-birzhu-mozhno-li-zakonno-torgovat-kriptovalyutoj-v-kazahstane> (жүгінген күні: 12.05.2025).

істеу кезінде кейбір операциялар заңды, кейбірі оған қайшы, ал қарапайым сайтты қолданушыға оларды ажырату қиынға соғуда. Осындай бір мысалды № 7141-24-00-1/1712 қылмыстық іс материалдарында кездестіруге болады. Ондағы сотталушылардың бірі заңды платформада жұмыс істегенін алға тартып, өз кінәсін мойындаудан бас тартқан¹⁰.

Осыдан көретініміз, ресми түсіндірмелердің болмауы, өз заңдарын білмеуі қазақстандықтардың арасында жекелеген биржаларға қатысты заңдылық иллюзиясын қалыптастырған. Бұл иллюзия Қазақстанда криптовалюта арқылы жасалатын заңсыз операциялармен қатысты қылмыстар саны көбейгенше дейін сақталды. Қылмыстар саны артқанда ғана құқық қорғау органдары оянып, әрекет ете бастады. Сол кезде барып көптеген адамдар өздерінің қателесіп қалғандарын түсінді.

Қазақстандық блокчейн технологиялары және жасанды интеллект қауымдастығының төрағасы Дәурен Қарашевтың пікірінше, отандық крипто-энтузиастар биржа алаңдарының Қазақстанда лицензиясы бар-жоғын әрдайым түсіне бермейді. Бұл өз кезегінде көптеген мәселелерді тудыруда¹¹.

Аталғандармен қатар, бүгінгі күнде криптовалюта өзге де түрлі қылмыстардың құралына айналууда. Мысалы, терроризмді қаржыландыру заңсыз криптовалюта операцияларының өте аз бөлігін құраса да, террористік ұйымдар цифрлық активтер арқылы қаражатты белсенді түрде пайдаланады. Яғни, криптовалютаны қаржы құралы ретінде айырбастау мүмкіндігі терроризмді қаржыландыру тұрғысынан қызығушылық тудыруда және оны террористік ұйымдар жасырын операцияларын дайындау

үшін пайдалануы мүмкін. Интернет-кеңістіктегі криптовалюталардың көмегімен есірткі де сатылады, алаяқтықтар да жасалуда¹².

Осылардың ішінде Қазақстан үшін алаяқтық пен қаржылық пирамида құрумен қатысты қылмыстардың жасалуы қауіпі де жоғары деп санаймыз және оған қатысты қылмыстық іс те тіркелген болатын: 2023 жылы Жезқазғанда қаржы пирамидасының жұмысы әшкереленді, Қаржылық мониторинг агенттігінің мәліметінше «MetaGo» деп аталған жобаға 600-ден астам адам тартылған, салымшыларға криптовалютаға инвестиция салу ұсынылған. Нәтижесінде, ұйымдастырушылар 124 млн теңгеден астам қаражат тартқан¹³.

Сондықтан бүгінгі таңда криптовалюта алаяқтарының құрбаны болған азаматтардың құқықтарын қорғау, виртуалды ақшаны пайдалану кезінде деструктивті әсерлерден цифрлық ақпараттың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері де өзекті бола түсуде¹⁴.

Криптовалютаны қылмыстық мақсатта пайдаланулармен күрес үшін құқық қорғау органдарымен сыртқы әсерлерден қорғалған тәркіленген криптовалютаны сақтау үшін әмияндарды пайдалану мүмкіндіктері талқыланды. Сонымен қатар, интернет-платформаларды бақылау тетіктерін жақсарту және криптовалюталармен байланысты қылмыстарды тергеудің жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттілігі де талқыланып жүр¹⁵.

Саланы зерттеуші ғалымдардың айтуынша, цифрлық активтер айналымын тиімді реттеу үшін қажет нормативтік база келесілерді қамтуы тиіс:

1) нақты анықтамалар мен терминология;

¹⁰ Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты, сот кабинеті базасынан: № 7141-24-00-1/1712 қылмыстық іс материалдары.

¹¹ Казахстанские майнеры могут оказаться в тюрьме, не подозревая о нарушении закона – эксперт [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.inform.kz/ru/kazahstanskije-mayneri-mogut-okazatsya-v-tyurme-ne-podozrevaya-chto-narushayut-zakon-ekspert-cd4ec7> (жүгінген күні: 15.05.2025).

¹² Вопросы криптовалют в практике гражданского и уголовного судопроизводства [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.agka.kz/ru/%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82-%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B5-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4/> (жүгінген күні: 17.05.2025).

¹³ Более 124 млн тенге выманили у жителей Жезказгана создатели криптовалютной пирамиды [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://informburo.kz/novosti/bolee-124-mln-tenge-vymanili-u-zitelei-zezkazgana-sozdateli-kriptovalyutnoi-piramidy> (жүгінген күні: 17.05.2025).

¹⁴ Вопросы криптовалют в практике гражданского и уголовного судопроизводства [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.agka.kz/ru/%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82-%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B5-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4/> (жүгінген күні: 17.05.2025).

¹⁵ Криптовалюты в уголовных делах: в Астане прошел круглый стол [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://polisia.kz/ru/kriptovalyuty-v-ugolovnyh-delah-v-astane-proshel-kruglyj-stol/> (жүгінген күні: 18.05.2025).

2) цифрлық активтерді пайдаланудың негізгі түрлері үшін әзірленген қағидалар;

3) криптоактивтерге ықтимал әсерге қатысты реттелетін қаржы институттарына қойылатын нақты талаптар (мысалы BOBS стандарттары);

4) криптотехнологиялардың дамуын ескере отырып, реттеуді әрдайым өзекті қылып ұстап отыру үшін түзетулер енгізуге мүмкіндік беретін құрылым.

Сонымен қатар, ақпарат алмасуды және тәуекелдерді мерзімді бақылауды қамтитын халықаралық ынтымақтастық та қажет [9].

Дегенмен де, мәселелердің болуына қарамастан Қазақстан өзінің криптовалюта индустриясын дамытуға тырысып, заңнаманы жетілдіруге байланысты әрекеттерін жалғастыруда. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Үкіметтің кеңейтілген отырысында сөйлеген сөзінде: «қазір мұндай активтерді тек Астана халықаралық қаржы орталығындағы криптобиржа базасында ғана заңды түрде пайдалануға болады. Алайда, сарапшылардың бағалауынша, Орталықты сауда алаңы ретінде қазақстандық криптоинвесторлардың небары 5 пайызы пайдаланады. Қалғаны астыртын жұмыс істейді. Цифрлық активтердің заңды түрде қолдану аясын кеңейтуге арналған инфрақұрылымды жедел құру керек. Қаржы саласының реттеушілері тиісті заңнама базасын қалыптастыруды қолға алғаны жөн» – деген болатын¹⁶.

Қазақстандық авторлар Қ. Қойшыбайұлы, Д.З. Копбаев пен А.Б. Бидайшиеваның пікірлерінше, елімізде цифрлық активтерге қатысты құқықтық режимді құру қазіргі заманғы қажеттілік қана емес, сонымен бірге ол ел экономикасы үшін үлкен мүмкіндіктер ұсынады. Цифрлық активтерді дамыту оған байланысты жаңа құқықтық және экономикалық қатынастардың пайда болуына қосымша мүмкіндіктер беретін болады. Мысалы цифрлық-кастодиандық қызметтер крипто активтерді сақтау немесе жеке криптографиялық кілттерді сақтау, криптовалюталарды басқару және қорғаумен байланысты жаңа қызмет түрлері пайда

болады [5].

Нәтижелер. Кең таралған цифрландыруға қарамастан, ел экономикасындағы криптовалюта ресми түрде толық айналымда емес, өзгеше айтқанда ол жартылай көлеңкелі аймақта қалып отыр. Бір жағынан, мемлекет криптоиндустрия түріндегі заманауи экономикалық үрдістерді қабылдауға тырысады, екінші жағынан, билік блокчейннің орталықтандырылмаған табиғатынан және одан туындайтын көлеңкелі экономиканың тәуекелдерінен қорқып, сақтықпен әрекет етуде. Ал мемлекеттік кірістер органдары крипто нарығының барлық қатысушылары үшін ашық және түсінікті салық салу механизмін әлі де әзірлеген жоқ.

Қазақстанда криптовалюта айналымы «Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы» 2023 жылғы 6 ақпандағы заңмен және «Астана» халықаралық қаржы орталығының актілерімен реттеледі. Заңнама криптовалютаның құқықтық мәртебесін бекітіп, ұғымы мен олардың жіктелімдерін айқындайды, бірақ оны төлем құралы ретінде танымайды. Кейбір түрлерін қоспағанда, Қазақстан аумағында қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерді шығаруға, қамтамасыз етілмеген цифрлық активтердің айналымына, қамтамасыз етілмеген цифрлық активтер бойынша цифрлық активтер биржаларының қызметіне тыйым салынған. Ал рұқсат етілгендеріне келетін болсақ, олардың қатарында тек «Астана» халықаралық қаржы орталығының лицензиясын алған биржалар кіреді.

«Астана» халықаралық қаржы орталығы Қазақстанда криптоиндустрияны дамытуда өзінің құқықтық режимін ұсынуда және инвестициялар тартуда шешуші рөл атқарып келеді.

Қазіргі уақытта жеке тұлғалардың криптовалютамен заңсыз операциялар жасаумен қатысты құқықбұзушылықтардың саны артқан. Оған биржа алаңдарының Қазақстанда лицензиясы бар-жоғына қарамастан еркін жұмыс істеуі, ал азаматтардың олардың аражігін ажырата алмауы үлкен мәселелер тудыруда. Ресми

¹⁶ Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Үкіметтің кеңейтілген отырысында сөйлеген сөзі, 2025 ж. 28 қаңтар [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhmart-tokaevty-n-ukimettin-keneytilgen-otyrysynda-soylegen-sozi-2801820> (жүгінген күні: 18.05.2025).

тіркелген биржаларды сауда алаңы ретінде қазақстандық криптоинвесторлардың небары 5 пайызы пайдаланады. Қалғаны астыртын жұмыс істейді және бұл олардың әрекеттерін заңсыз және тәуекелді етеді.

Қорытынды. «Цифрлық активтер туралы» заң криптовалютамын цифрлық актив ретінде танудың негіздерін белгілейді, бірақ оны төлем құралы ретінде танымайды. Жыл сайын отандық нарықтағы криптобиржалардың саны артып келеді, соның негізінде криптоиндустрия қарқынды даму үстінде және мұндай үрдістің сақталуы келешекте криптовалютамын елімізде заңды төлем құралы ретінде тануға әкелуі мүмкін деп болжаймыз.

Елімізде цифрлық активтерді пайдалануды одан әрі кеңейту қолданыстағы активтердің күрделенуіне және цифрлық активтермен байланысты жаңа құқықтық және экономикалық қатынастардың пайда болуына әкеледі. Сол себепті, заңнамалық негізінің болуына қарамастан бүгінгі күннің қажеттілігін қанағаттандыратын заңнамалық өзгерістер қажет екендігі байқалады. Заңды капиталы бар қызметті пайдаланушы болып табылатын қарапайым азаматтардың құқықтарын қорғаудың тетіктері қажет. Оның ішінде айырбастауды ұйымдастырушы болып табылмайтын, бірақ заңды капиталы бар қызметті пайдаланушы тұлғалардың

қылмыстық қудалау тәуекелдерінен қорғаудың тетіктері қажет. Ондай тәуекелдердің бар екендігі анық.

Сондай-ақ, мемлекет аумағында криптобиржалардың жұмысын нақты айқындайтын заңнамалық шаралар қажет, ол астыртын жұмыс істейтін биржалардың жұмысын шектеуге бағытталуы тиіс. Ең алдымен, криптобиржаларды лицензиялау талаптарын күшейту ұсынылады. Бұл талаптарға капиталдың минималды мөлшері, киберқауіпсіздік жүйесінің болуы және клиенттердің жеке деректерін қорғау міндеттемесі кіреді. Аталғандармен қатар, барлық операцияларды ашық тіркеуді міндеттейтін блокчейн негізіндегі бақылау жүйесін енгізу қажет деп санаймыз. Күдікті қаржылық операцияларды анықтау және тоқтату үшін қаржы мониторингі агенттігімен интеграцияланған қадағалау тетіктерін енгізу де нәтиже беруі тиіс.

Сонымен қатар, интернет-платформаларды бақылау тетіктерін жақсарту және криптовалюталармен байланысты қылмыстарды тергеудің жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттігі өзекті деп санаймыз. Криптовалютамын қылмыстық мақсатта пайдаланулармен күрес үшін құқық қорғау органдарымен сыртқы әсерлерден қорғалған тәркіленген криптовалюталарды сақтау үшін әмияндар қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Долгиева, М.М. Теоретические основания уголовной политики в сфере оборота криптовалюты: дис. ... на соиск. уч. ст. д-ра юрид. наук / М.М. Долгиева. – Москва, 2023. – 474 с.
2. Corbet, Sh. Cryptocurrencies as a financial asset: A systematic analysis / Sh. Corbet, et al. // International Review of Financial Analysis. – 2019. – Vol 62. – Pp. 182-199.
3. Frediani, M. Crafting the Future of Finance: A Comparative Analysis of Cryptocurrency Regulation in the Global Economy / M. Frediani // Journal of Financial Risk Management. – 2024. – Vol.13. No.1. – Pp. 193-206.
4. Mussin, B. Problems and prospects of state regulation of Cryptomining in Kazakhstan / B. Mussin, et al. // Viešoji politika ir administravimas public policy and administration. – 2024. – Vol. 23, Nr. 1. – Pp. 63-73.
5. Қойшыбайұлы, Қ. Правовое регулирование блокчейн и криптовалют: проблемы и перспективы выпуска токенов и их оборот на территории Республики Казахстан / Қ. Қойшыбайұлы, Д.З. Копбаев, А.Б. Бидайшиева // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. – 2023. – № 1 (72). – С. 98-107.
6. Абдуллаева, З.Ю. Правовое регулирование цифровых финансовых активов в Российской Федерации и странах Европейского Союза / З.Ю. Абдуллаева // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). – 2022. – № 8. – С. 131-140.

7. Aman, M. The legality of cryptocurrency and its challenges: a global perspective / M. Aman // Journal of novel research and innovative development. – 2024. – Vol. 2. Issue 4. – Pp. 224-230.
8. Janadilov, O. The perspectives and legal regulations of cryptocurrency: the Kazakhstan's approach / O. Janadilov, S. Cheloukhine // North caucasus legal vestnik. – 2019. – Vol. 3, Nr. 3. – Pp. 106-113.
9. Frediani, M.E.A. Crafting the Future of Finance: A Comparative Analysis of Cryptocurrency Regulation in the Global Economy / M.E.A. Frediani // Journal of Financial Risk Management. – 2024. – Vol. 13. – Pp. 193-206.

References:

1. Dolgieva, M.M. Teoreticheskie osnovaniya ugovnoy politiki v sfere oborota kriptovaljuty: dis. na soisk. uch. st. D-ra juridich. nauk / M.M. Dolgieva. – Moskva, 2023. – 474 s.
2. Corbet, Sh. Cryptocurrencies as a financial asset: A systematic analysis / Sh. Corbet, et al. // International Review of Financial Analysis. – 2019. – Vol 62. – Pp. 182-199.
3. Frediani, M. Crafting the Future of Finance: A Comparative Analysis of Cryptocurrency Regulation in the Global Economy / M. Frediani // Journal of Financial Risk Management. – 2024. – Vol.13. No.1. – Pp. 193-206.
4. Mussin, B. Problems and prospects of state regulation of Cryptomining in Kazakhstan / B. Mussin, et al. // Viešoji politika ir administravimas public policy and administration. – 2024. – Vol. 23, Nr. 1. – Pp. 63-73.
5. Қожшыбайұлы, Қ. Правовое регулирование блокчейн и криптовалют: проблемы и перспективы выпуска tokenov i ih oborot na territorii Respubliki Kazahstan / Қ. Қожшыбайұлы, D.Z. Kopbaev, A.B. Bidajshieva // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan. – 2023. – № 1 (72). – S. 98-107.
6. Abdullaeva, Z.Ju. Pravovoe regulirovanie cifrovyyh finansovyh aktivov v Rossijskoj Federacii i stranah Evropejskogo Sojuza / Z.Ju. Abdullaeva // Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina (MGJuA). – 2022. – № 8. – S. 131-140.
7. Aman, M. The legality of cryptocurrency and its challenges: a global perspective / M. Aman // Journal of novel research and innovative development. – 2024. – Vol. 2. Issue 4. – Pp. 224-230.
8. Janadilov, O. The perspectives and legal regulations of cryptocurrency: the Kazakhstan's approach / O. Janadilov, S. Cheloukhine // North caucasus legal vestnik. – 2019. – Vol. 3, Nr. 3. – Pp. 106-113.
9. Frediani, M.E.A. Crafting the Future of Finance: A Comparative Analysis of Cryptocurrency Regulation in the Global Economy / M.E.A. Frediani // Journal of Financial Risk Management. – 2024. – Vol. 13. – Pp. 193-206.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Ерлан Майданұлы Айтқазин – Alikhan Bukeikhan University докторанты, құқық магистрі, e-mail: aytkazin1805@mail.ru.

Айтқазин Ерлан Майданұлы – докторант Alikhan Bukeikhan University, магистр права, e-mail: aytkazin1805@mail.ru.

Aytkazin Yerlan Maydanuly – Doctoral Student of Alikhan Bukeikhan University, Master of Law, e-mail: aytkazin1805@mail.ru.

Женис Тлеугазыевич Калияуов – Alikhan Bukeikhan University азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, құқықтану магистрі, e-mail: santana_85@mail.ru.

Калияуов Женис Тлеугазыевич – старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин Alikhan Bukeikhan University, магистр юриспруденции, e-mail: santana_85@mail.ru.

Kaliyauov Zhenis Tleugazyevich – Senior Lecturer of the Department of Civil Law Disciplines of Alikhan Bukeikhan University, Master of Jurisprudence, e-mail: santana_85@mail.ru.